

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT : XXXIX

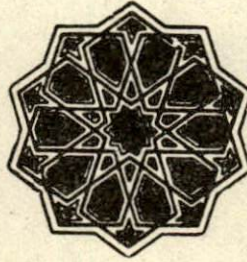

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT : XXXIX

*Bu Dergide Yayınlanan makalelerin her türlü sorumluluğu yazarlarına
aittir.*

ISBN: 975 - 482 - 472 - X

ISSN: 1301 - 0522

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ - 1999

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Prof. Dr. Beyza BİLGİN <i>Mezhepler ve Dinler Arası Eğitim ve İşbirliği</i>	1
Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ <i>Genel Olarak Râşid Halifeler Dönemi Olayları; Sonuçları ve Etkileri</i>	27
Prof. Dr. Nesimi YAZICI <i>Tanzimat Döneminde Ekonomi Basını "Takvim-i Ticaret"</i>	55
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ <i>Din-Felsefe Etkileşimi</i>	69
Doç. Dr. Şevki SAKA <i>Türkçe Kur'an mı?</i>	79
Doç. Dr. Ethem CEBECİOĞLU <i>Şemseddin-i Tebrizî'nin Kur'ân-ı Kerim Ayetlerine Getirdiği Bazı İşarî Yorumlar</i>	107
Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR <i>Endülüs'de Bir Emevi Mehdisi</i>	115
Doç. Dr. İsmail Hakkı ÜNAL <i>İslam Kültüründe Kırk Hadis Geleneği ve Şeyh Hâmid-i Veli'nin Hadîs-i Erbeîn Şerhi</i>	137
Doç. Dr. İrfan AYCAN <i>Emeviler Dönemi İç Siyasi Gelişmeleri</i>	147
Doç. Dr. Şamil DAĞCI <i>İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri I (Devamlı Evlenme Engelleri)</i>	175
Doç. Dr. Sönmez KUTLU <i>İlk Mürciî Metinler: İcra Kasidesi (I) ve İrcâ Kasidesi (II)</i>	239
Yrd. Doç. Dr. Ruhi KALENDER <i>XV. Yüzyıla Kadar Arap, İran ve Türk Musikisinin Kısa Tarihçesi</i>	253
Yrd. Doç. Dr. Sabri ERDEM <i>Kur'an'ın Anlaşılması Üzerine</i>	273
Dr. Mehmet Emin ÖZAFŞAR <i>Rivâyet İlimlerinde Eser Karfızması ve Müslim'in el-Lâmiu's Sahîh'i</i>	287
Dr. Mehmet GÖRMEZ <i>Gazâli Felsefesinde Varlık Mertebeleri Bakımından Hadislerin Anlaşılması ve Yorumlanması</i>	357

Dr. Gülay CEZAYIRLI		
	<i>"Şehir Bütün Bağları Çözer" Sözü'nün Düşündürdükleri</i>	369
Dr. Bayram AKDOĞAN		
	<i>Bazı Ayet ve Hadisler Doğrultusunda İslam Açısından Musikî Sanatının Değerlendirilmesi</i>	379
Dr. Seyfettin ERŞAHİN		
	<i>Kırgızların İslamlaşması Üzerine Bazı Mülahazalar</i>	393
Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU		
	<i>Ekmek-Şarap Ayini (Evharistiya) Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Anlayış Farklılıkları</i>	439
Dr. Bünyamin ERUL		
	<i>Sahabe Döneminde "Tekzib" Olgusu ve Tekzibin Mahiyeti</i>	455
Dr. Recai DOĞAN		
	<i>Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yaygın Din eğitimi Açısından Hutbeler</i>	491
Dr. Mustafa AŞKAR		
	<i>Bir Türk Tarikatı Olarak: Halvetiyye'nin Tarihî Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili</i>	535
Dr. Hasan KURT		
	<i>Orta Asya'da Peygamber Ailesinden Bir Sahabi: Kusem B. Abbas</i>	565
Ar. Gör. Zülfikar GÜNGÖR		
	<i>Tahirü'l-Mevlevî'nin "Hallâc-Mansûr'a Dâir" Risalesi</i>	581
Ar. Gör. Nurullah ALTAŞ		
	<i>Hastanelerde Dini Danışmanlık Hizmetleri (Türkiye Uygulaması Üzerine DeneySEL Bir Araştırma)</i>	599
Ar. Gör. Osman AYDINLI		
	<i>Dınar B. Amr ve Mu'tezile'nin Teşekkül Sürecindeki Yeri</i>	661
Ar. Gör. Eyüp BAŞ		
	<i>İbn Asâkir ve Tarihu Dimeşk'i Üzerine</i>	691
KİTAP TANITIMI		
Dr. Abdurrahman ACAR		
	<i>Abdülmeccid Ebu'l-Fütuh Bedevî</i>	707
Ar. Gör. Eyüp BAŞ		
	<i>Thomas Walker ARNOLD, İntişâr-ı İslam Tarihi</i>	715
Ar. Gör. Murat AKARSAU		
	<i>Doç. Dr. İbrahim SARIÇAM, "Emevî Hâşimî İlişkileri, (İslam Öncesinden Abbâsîlere Kadar)</i>	725
ÇEVİRİLER		
Dr. Abdulvahid Zennun TAHA (Çeviren: Ar. Gör. Mustafa HİZMETLİ)		
	<i>Endülüsde Arap Tarih Yazıcılığının Doğuşu</i>	731

İBN ASÂKİR VE TÂRİHU DİMEŞK'İ ÜZERİNE

Ar. Gör. Eyüp BAŞ

SUNUŞ

İbn Asâkir H. VI/M. XII. asırda yetişen seçkin ilim adamlarından biridir. Devrinde daha çok hadis ile iştigal etmesine, birçok hadis kitabı yazmasına ve asrının muhaddisi olarak kabul edilmesine rağmen "Tarihu Medîneti Dîmeşk" isimli eseri dolayısıyla, sonraki zamanlarda daha çok tarihçi olarak tanınan İbn Asâkir, yüzden fazla eser kaleme almıştır. Bu eserleri hadis, tarih, kelam ve edebiyat sahalarına dairdir.

Şüphesiz ilmî çalışmalar tarihî süreç içerisinde tekamül göstermiş, hep iyiye doğru yol almıştır. Bu ilerleme içerisinde ilim adamları, sanki bir bayrak yarışı içerisinde olmuşlar, emaneti kendilerinden sonraki nesle ulaştırmak için olanca güç ve imkanlarını sarfetmişlerdir. Nitekim hayatı boyunca birçok ilmî hizmetlerde bulunan ve öğrenciler yetiştiren İbn Asâkir de -özellikle Tarihu Dîmeşk'inde kendisinin Bağdâdî'den etkilendiği gibi- vefatından sonraki yüzyıllarda birçok ilim adamına tesir etmiştir. Eserine zeyiller ve muhtasarlar yazılmış, bir çok ilim adamı eserlerini kaynak olarak kullanmıştır. İşte bütün bunlara rağmen İbn Asâkir ve eserleri, özellikle de Tarihu Dîmeşk'i hakkında müstakil çalışmalar olmadığını müşahade etmekteyiz. Bu sebeple, üzerinde tez mahiyetinde daha detaylı çalışmalar yapılması gerektiğine inandığımız bu hususu bir makalenin elverdiği ölçüde ele almaya çalışacağız.

A. İBN ASÂKİR'İN HAYATI VE ESERLERİ

1. Hayatı:

İbn Asâkir ismiyle tanınan¹ Ali b. el-Hasan b. Hibetullah b. Abdullah b. el-Hasan Ebu'l-Kasım ed-Dîmeşkî eş-Şâfiî H. 499 (m. 1105) senesinin

1. Bu künyenin kendisi için nasıl ve ne zaman kullanılmaya başlandığı bilinmemektedir. A. Ahmed Bedevî, hiçbir tarihçinin, dedelerinden birinin "İbn Asâkir" künyesiyle isimlendirildiğini rivayet etmediklerini, fakat o ve çocuklarının bu künyeyle meşhur olduklarını ifade etmektedir. el-Hayatü'l-Aklyye fi Asrı'l-Hurûb es-Salibiyye

Muharrem ayında Dimeşk'te doğmuştur.² Fatimî ve Batınî İsmailîlerin şîlik propagandası yaptıkları bir dönemde, sünnî bir aile olan Tuğteginlilerin atabeyliğini yaptığı Dimeşk'te büyümüştür.³ Küçük yaşta ilim tahsil etmeye başlamış olan İbn Asâkir'in babası Hasan b. Hibetullah ve ağabeyi Sâinuddin Hibetullah (488-563) fıkıh ve hadis sahalarında çalışmalarda bulunmaktaydılar. Bu sebeple İbn Asâkir gençliğinde tam manasıyla ilim ortamında bulunmuştur. 505/1111 yılında henüz çok küçükken babasından ve ağabeyi Sâinuddin Hibetullah'tan ve Ebû Muhammed el-Efkânî (ö. 524/1129)'den hadis dinleyerek Şam meşayihinden bir halkada ders almıştır.⁴ Bu sıralarda Kur'ân hafızlığını tamamlamış, hadisleri de senedleriyle birlikte öğrenmeye başlamıştır. Geleneğe göre de İbn Asâkir, bülûğ çağından sonra öğrendiği hadisleri nakledebilme icazeti almıştır.⁵

Daha sonra 520/1126 yılında ilim öğrenme isteğiyle seyahatlere çıkan İbn Asâkir, Bağdad'da Ebu'l-Kâsım b. el-Hüseyin, Ebu'l-Hasan ed-Dineverî, Ebu'l-Azzâ b. Kâdiş, Ebû Galib İbnü'l-Bennâ, Ebû Abdullah el-Bâri' ve Mersetan kadısından hadis dinlemiştir. 521 yılında hacca giden İbn Asâkir, Mekke'de Abdullah b. el-Gazzâl'dan, Kûfe'de Amr b. İbrahim ez-Zeydî'den, Nîsâbur'da Ebû Abdullah el-Ferâvî, Hibetullah es-Sebîdî, Abdülmün'im b. el-Kuşeyrî'den, İsbahan'da Said b. Ebi'r-Reca', Hüseyin b. Abdilmelik el-Hilâl'den, Merv'de Yusuf b. Eyyub el-Hemdânî ez-Zâhid'den, Herat'ta et-Temim b. Ebî Said el-Cürçânî'den de hadis dinlemiştir.⁶ Onun hadis talebinde bulunduğu şeyhlerin sayısı erkeklerden 1300, kadınlardan 80 küsüre ulaşmıştır.⁷

bi Mısır ve Şam, Kahire 1972, 128; Ancak N. Elisseeff ise kaleme aldığı "İbn Asakir" maddesinde net bir kaynak göstermeksizin, bu ünvanın Benû Asâkir ailesi fertleri için kullanılmış olan ortak bir isim olduğunu, yaklaşık iki yüzyıl (470-660/1077-1261) Dimeşk tarihinde ve bölgedeki Şâfiî ekolü hakimiyetinde önemli bir yer tutmuş olduğunu ifade etmektedir. Ona göre bu ünvanın kullanıldığı en meşhur sima müellifimiz değil, onun babası Hasan b. Hibetullah (470-519/1077-1125)'tur. *The Encyclopaedia of Islam*, New Edition, Leiden 1986, III, 713. Araştırmamızda müracaat ettiğimiz diğer kaynaklarda ise bu konuda herhangi bir açıklamaya rastlamadık.

2. İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fi Tevârihi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, thk. Süheyl Zekkâr, Beyrut 1995, X, 531; İbn Hallikan, *Vefayâtü'l-A'yân*, Kahire 1948, II 470-471; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Beyrut 1985, XX, 554; Subkî, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, Mısır 1324-1325, IV, 273-274; Taşköprüzâde Ahmed Efendi, *Mevdûâtü'l-Ulûm*, mütercim. Kemaleddin Muhammed Efendi, Dersaadet 1313, I. 292; Ömer Rıza Kehmâle, *Mu'cume'l-Müellifin*, Beyrut ?, VII, 69; C. Brockelmann, "İbn Asâkir", *İ.A. (MEB)*, İstanbul 1950, V/2, 701.
3. N. Elisseeff, "İbn Asakir", *EI*², III, 713.
4. İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-A'yân*, II, 470-471; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XX, 554; Subkî, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, IV, 273-274; Taşköprüzâde Ahmed Efendi, *Mevzûâtü'l-Ulûm*, I, 292.
5. N. Elisseeff, "İbn Asakir", *EI*², III, 714.
6. İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-A'yân*, II, 471-472; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XX, 555-558; *Tezkiratü'l-Huffâz*, Beyrut 1955-58, IV, 1328; Suyûtî, *Tabakâtü'l-Huffâz*, thk. Ali Muhammed Ömer, Kahire 1973, 474-475.
7. Zehebî, *Tezkiratü'l-Huffâz*, IV, 1328; Suyûtî, *Tabakâtü'l-Huffâz*, 474; Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Üdebâ*, Mısır 1936, XIII, 76; *İrsâdü'l-Erib fi Ma'rifeti'l-*

İbn Asâkir'in hadis öğrenimi için yapmış olduğu bu seyahatlerde kendisine hafız ve dindar bir kişi olan Ebû Sa'd Abdülkerim b. Sem'ânî (ö. 562/1166) arkadaşlık etmiştir.⁸ Yaptığı bu seyahatler esnasında Şam'da ve Bağdad'da fıkıh tahsili de gören İbn Asâkir, aynı zamanda Şâfiî fıkının büyüklerindedir. Fakat zamanla hadis ilmine olan düşkünlüğü ağır basmıştır. İbn Asâkir döneminin en büyük muhaddisi sayılmış⁹ ve Atabeg Nureddin Zengi (1146-1174)'nin kendisi için inşa ettirdiği Dârü'l-Hadis en-Nûriyye'de vefatına kadar müderrislik yapmıştır.¹⁰ Kuruluşundan itibaren bu medresenin başında bulunan İbn Asâkir, şiiliğe karşı sünîî geleneğin öğretilmesi ve yayılması için çaba sarfetmiştir.¹¹ Bilgisi ve yazılarıyla devrinin yöneticilerinin yakın ilgisini ve desteğini gören İbn Asâkir, tarih rivayetçiliğine de hadis metodunu tesir ettirmiştir.¹²

Görmüş olduğu tahsil ve ilim seyahatlarından da anlaşılacağı üzere İbn Asâkir, farklı ilim dallarıyla ilgilenmiştir. Edebiyat ve şiirle de ilgilenmiş olan müellif, hadis ilmine verdiği değeri şu mısralarla ifade etmiştir:

"Dikkat ediniz! Hadis ilmin en yücesidir ve en şerefliisidir.

Bana göre düşüncelerimin en faydalı günü, onunla meşgul olduğum gündür.

Sen ilmin hakikatinden birşey göremezsin, Öyleyse ey arkadaşım!

Hadise karşı istekli ol ve onu bıkmadan insanlardan al."¹³

Birçok defa kensine yol arkadaşlığı yapmış olan Sem'ânî, İbn Asâkir'i "Ebu'l-Kasım, hafız, sika, güvenilir, dindar, hayır ve hasenat sahibi birisidir. Metin ve senedlerin bilinenlerini toplamış, ilim ve fazilet sahibi, çok okumuş ve ilim uğrunda çok seyahat etmiş, hadis toplamada büyük başarı sağlamış, ilimle iştigal eden yaşlılarından çok üstün bir alimdir" ifadeleriyle tanımlamıştır¹⁴.

İbn Asâkir, 571/1176 yılında Receb ayının 11'inde Pazartesi gecesı Şam'da vefat etmiştir. Babu's-Sağır Kabristanı'nda babasının ve ailesinin

Edib, Mısır 1923, V, 140; İbnü'l-İmâd, **Şezerâtü'z-Zehab**, Kahire 1351, IV, 239; **Kehhâle**, Mu'cem, VII, 69; Ahmed Çelebi, **İslâm'da Eğitim-Öğretim Tarihi**, terc. Ali Yardım, İstanbul 1983, 347.

8. İbn Hallikan, **Vefeyât**, II, 471; Subkî, **Tabakâtü's-Şâfiyye**, IV, 274; Taşköprüzâde, **Mevdûâtü'l-Ulûm**, I, 293.
9. İbn Hallikan, **Vefeyât**, II, 471-477; Suyûtî, **Tabakâtü'l-Huffâz**, 475.
10. Subkî, **Tabakâtü's-Şâfiyye**, IV, 277; R. Hartmann, "Şam", İ.A. İstanbul 1970, XI, 301; Ahmed Bedevî, **el-Hayatü'l-Akliyye**, 67, 129; Subhi Salih, **Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları**, terc. M. Yaşar Kandemir, Ankara, 1984, 58; N. Elisseeff, "İbn Asakir", III, 714; Nebi Bozkurt, "Dârülhadis", DİAA, İstanbul 1993, VIII, 528.
11. N. Elisseeff, "İbn Asakir", III, 714; "Dimashk", EI², II, 283.
12. Sabri Hizmetli, **İslâm Tarihçiliği Üzerine**, Ankara 1991, 138.
13. İbn Hallikan, **Vefeyât**, II, 472; İbnü'l-İmâd, **Şezerât**, IV, 239-240.
14. Zehebî, **Tezkiratü'l-Huffâz**, IV, 1330.

yanına defnedilmiş olan bu büyük âlim, 72 yıl ilim ve ibadetle dolu bir hayat sürmüştür¹⁵. Sultan Nâsır Selahaddin Eyyûb'un da katıldığı cenaze namazını, Şeyh Kutbeddin Nîsabûrî kıldırılmıştır¹⁶.

2. Eserleri:

Hayatını ilme adamış olan İbn Asâkir'in tespit edilebilmiş eserlerinin bir kısmı şunlardır:

1. Tarihu Medîneti Dımeşk: Üzerinde duracağımız biyografik sözlük tipindeki bu eser, İbn Asâkir'in tarihe dair yazdığı eserlerin en hacimlisidir ve kendi hattıyla 800 cüz olup 80 cilttir¹⁷.
2. Kitâbü'l-Erbaîn el-Buldâniyye: 576 yılında vefat eden Ebû Tahir Ahmed b. Muhammed es-Selefi el-İsfahânî'nin 40 ayrı şehre mesup 40 şeyhten rivayet ettiği 40 hadisi bir araya getirdiği bu eserine İbn Asâkir, yazarın bu metodunu takip ederek onu bir adım daha ileri götürmüştür; 40 beldede 40 şeyhten rivayet edilen 40 hadisi, 40 sahabeyle isnad etmiştir. Yazma nüshaları günümüze ulaşmış olup¹⁸, 1992 yılında da neşredilmiştir¹⁹.
3. el-İşrâf alâ Ma'rifeti'l-Etraf: Eser dört büyük hadis kitabının indeksidir, 48 cüzden oluşmuştur²⁰. Yazma nüshası günümüze ulaşmıştır²¹.
4. Kitâbü'l-Mu'cem: Kendisinden hadis dinlediği şeyhleri hakkında yazmış olduğu bu eser iki cüzdür. Günümüze yazma olarak intikal etmiştir²².
5. İthâfü'z-Zâir.
6. el-İctihâd fî İkâmeti Farzi'l-Cihâd.
7. Erbaûnü't-Tivâl.
8. Erbaûnü'l-Musâvât.

15. İbn Hallikan, *Vefeyât*, II, 473; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut 1977, XII, 294; Subkî, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, IV, 277; Suyûtî, *Tabakâtü'l-Huffâz*, 475; Taşköprüzâde, *Mevzûâtü'l-Ulûm*, I, 293.
16. İbnü'l-Cevzî, *Muntazam*, X, 531; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 473; Yâkut, *Mu'cemu'l-Üdebâ*, XIII, 75; *İrşâdü'l-Erib*, 139-140; Bedevî, *el-Hayatü'l-Akliyye*, 129.
17. Yâkut, *Mu'cemu'l-Üdebâ*, XIII, 76; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XII, 294; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, IV, 239; Taşköprüzâde, *Mevzûâtü'l-Ulûm*, I, 293; N. Elisseeff, "İbn Asâkir", III, 714.
18. Hacı Halife, *Keşfü'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, İstanbul 1971², I, 54-55; Carl Brockelmann, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî*, Kahire 1977, VI, 72.
19. Nşr. Muhammed Muţî el-Hâfız, Beyrut 1413/1992.
20. Yâkut, *Mu'cemu'l-Üdebâ*, XIII, 77; Brockelmann, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî*, VI, 72.
21. Brockelmann, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî*, VI, 72.
22. Brockelmann, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî*, VI, 73.

9. Erbaûnü'l-Musâfahât.
10. el-Ehâdisi'l-Humâsiyyati ve Ahbâri İbn Ebi'd-Dünya.
11. el-Ehâdisi'l-Mütehâyıra fi Fezâili'l-Aşera.
12. Ahbâri Ebî Amr el-Evzâî ve Fedâiluhu.
13. Târîhu'l-Müzze.
14. et- Tâlî li'l-Hadîsi Mâlik el-Âlî.
15. Tebyînü'l-İmtinan bi'l-Emri bi'l-İhtitân.
16. Tebyînü Kezîbi'l-Müfteri fimâ nüsibe ilâ Ebi'l-Hasen el-Eş'arî.
17. ez-Zehâde fi Bezli's-Şehâde.
18. es-Sıbaiyyât fi'l-Hadis.
19. Avâli's-Şu'be.
20. Avâli's-Sevrî.
21. Fazlu Eshâbi'l-Hadis.
22. Fazl'r-Rabve.
23. Fazl-ı Askalân.
24. Fazl-ı Makam-ı İbrahim.
25. Kitâbü Fazl-ı Mekke.
26. Kitâbü Fazl-ı Medine.
27. Kitâbü Fazl-ı Beyt'ül-Makdis.
28. Kitâbü Zemmi men lâ Ya'mel bi amelihî.
29. Hadisu Ehli's-Sanâi's-Şam.
30. Kitâbü'l-Müselselât.
31. Fazl'l-Kerem alâ Ehli'l-Harem.
32. Kitâbü Ahbâri Ebî Muhammed Sa'd b. Abdilaziz ve Avâlîh.
33. es-Südâssiyât.
34. Kitâbü mâ Vaka'a li'l-Evzâî mine'l-Avâlî.
35. Kitâbü Hadisi Ehl-i Fezâyâ ve beyti'l-Erânîs ve Beyt-i Kûfe.
36. Kitâbü Hadise Seleme b. Ali el-Husnâ el-Belâtî.
37. Kitâbü min Hadisi Sa'd b. Ubâde.
38. Kitâbü Hadisi Ehl-i Zendeyn ve Cisreyn.
39. Kitâbü Hadisi Ehl-i Sevâ.
40. Kitâbü Hadise Dûme ve Mesraba ve'l-Kasr.

41. Kitâbü Tertibi's-Sahabe fî Müsned-i Ahmed.
42. Kitâbü Mu'cemmi's-Şuyûhi'n-Nübelâ.
43. Kitâbü Avâli Hadis-i Süfyân es-Sevrî ve Haberih.
44. Müsnedü Ehl-i Dâriyâ.
45. Hadîsü Ehl-i Karyeti'l-Balât.
46. Teşrîfî Yevmi'l-Cum'a.
47. Fazlu Aşûre ve'l-Muharrem.
48. Kitâbü'z-Zelâzil.
49. Kitâbü'l-Muvâfaükât alâ Şuyûhi'l-Eimmeti's-Sikât.
50. Kitâbü Zikri'l-Beyân an Tilaveti'l-Kur'ân.
51. Mu'cemu's-Sahabe.
52. Mu'cemu'n-Nisvân.
53. Kitabu Cevabi'l-Mebsût li men Zekera Hadîse'l-Hubût²³.

B. Târihu Medîneti Dimeşk

İslâm tarihçiliğinin Kur'ân'ın vahyi ile başladığı, hicrî II. yüzyılda hadislerin tedvin ve tasnif edilerek ilk yazılı tarih ürünleri olan siyer ve meğâzî eserlerinde kullanıldığı, bu gelişimin ilerleyerek hicrî III. ve IV. yüzyıllarda genel tarih yazma geleneğinin başladığı bir gerçektir.

H. IV. asrın ortalarında, İslam dünyası coğrafyasının ve siyasî haritasının bir merkezden idare edilemeyecek ölçüde büyümesinin doğal sonucu olarak mahallî, siyasî ve askerî güçlerin ortaya çıkması ve başlarında emîr, sultan, melik, han gibi unvanları taşıyan vassal devletlerin kurulmasıyla birlikte, yine İslam tarihçiliği içinde değerlendirilen "mahallî-yerel tarihçilik" doğmuştur²⁴.

Yani İslam tarihçiliğinin "mahallîlik" aşaması siyasî, fizikî ve kültürel şartların bir sonucudur. Tarihçi artık meğâzî ve siyer hakkında kendin-

23. Burada bir kısmını zikrettiğimiz eserlerinin tamamının listesi, birinci ciltteki mukadime kısmında verilmiştir. *Tarihu Medîneti Dimeşk*, Beyrut 1995-97, I, 20-24.

24. Hamilton A.R. Gibb, "Tarih", İ.A., İstanbul 1970, XI, 788.

den öncekilerden daha farklı bilgilere ulaşamayacağı bilincine varmıştır. Gerek siyasî otorite ve ortam, gerekse mahallî ihtiyaçlar tarihçinin, bölgesine daha yoğun bir şekilde yer veren eserler yazmasını gerekli kılmıştır.

Mahallî-yerel tarihçiliğin özelliği, zannediyoruz ki işte bu gereklilik çerçevesinde geneli özet geçerek, yerele yöneliştir. Orijinalliği, söz konusu coğrafi bölgeyi müstakil olarak ele almasında yatar.

Kanaatimizce de İslam tarihinin kaynakları için yaptığımız sınıflandırmalarda ülke ve şehir tarihleri diye yer alan eserler, mahallî tarihçilik içerisinde mütalaa edilebilirler. Çünkü bu tür eserler genellikle söz konusu şehir veya bölgelerin coğrafi özelliklerinin, fetih şartlarının, buralarda yaşayan sahâbî ve tâbiin başta olmak üzere çeşitli ilim dallarında yetişmiş şahısların ve devlet adamlarının ele alındığı eserlerdir. Müslüman ilim adamları tarafından ülke ve şehirler hakkında çok kıymetli tarihler yazılmıştır. Konu edindikleri bölge, ülke ve şehirleri fizikî özellikleri yanında sosyo-kültürel, iktisadî ve siyasî yönden de yansıtmaları, İslam tarihçiliği içerisinde kendilerine bir orijinallik kazandırmıştır.

İşte bu şehrin özellik ve üstünlüklerini, orada doğmuş, büyümüş veya çeşitli vesilelerle bulunmuş meşhur kişilerin hal tercemelerini içeren eserlerden birisi de, İbn Asâkir (499-571/1105-1176)'in "Tarihu Medîneti Dîmeşk" isimli ve oldukça hacimli tarih eseridir. Şehir tarihiyle ilgili eserler arasında seçkin bir yere sahip olan bu eserin, makalemize esas aldığı son baskısının mukaddimesinde belirtildiğine göre, tespit edilmiş olan altı adet el yazma nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalardan eserin tahkikinde faydalanılmıştır. Şu an elimizde mevcut olan nüshası 1995 yılında Beyrut'ta Daru'l-Fıkr yayınevi tarafından basılmaya başlamıştır. 50 cildi yayınlanmış olan bu baskının, 1-29 ciltleri 1995, 30-45 ciltleri, 1996, 46-50 ciltleri de 1997 yılında basılmıştır. Eseri Muhibbuddin Ebî Said Ömer b. Garâme el-Umrevî tahkik etmiştir.

Tarihu Medîneti Dîmeşk'e zaman içerisinde birçok zeyiller yazılmıştır. Bunlardan birisi İbn Asâkir'in oğlu Kasım'ın başladığı ancak bitiremediği zeyildir. Yine Sadruddin el-Bekrî, Ömer b. Hâcib, Hafız İlmuddin Kasım b. Muhammed, Ebu Ya'lâ b. el-Kalanisî de bu esere zeyil yazarlar arasında yer alırlar²⁵.

Esere muhtasar yazarlar arasında ise, Ebû Şâme Abdurrahman b. İsmail ed-Dîmeşkî (ö. 665/1266)²⁶, Lisânu'l-Arab adlı eserin sahibi İbn Manzûr Kadı Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî (ö. 711/

25. Hacı Halife, *Keşfü'z-Zünûn*, I, 294.

26. Şehâvî, *el-İ'lân bi't-Tevbîh Limen Zemme't-Tarih*, Kahire 1989, 158; Hacı Halife, *Keşfü'z-Zünûn*, I, 294; Brockelmann, *Tarih'l-Edebi'l-Arabî*, 77; M. Şemseddin Günalataş, *İslâm Tarihinin Kaynakları*, İstanbul 1991, 167.

1311), Şeyh Bedreddin Mahmud b. Ahmet el-Aynî (ö. 855/1451) ve Celâleddin es-Suyûtî (ö.911/1505) görülmektedir²⁷. Ayrıca Zehebî (ö. 748/1374)'nin de bu esere on ciltlik bir muhtasar yazdığı rivayet edilmektedir²⁸.

Eserin yazma nüshaları -bazıları tam olmamakla birlikte- Brockelmann'ın verdiği bilgilere göre, İstanbul Atıf Paşa, Damad İbrahim, Topkapı Sarayı, Tunus Zeytuniye, Şam, Kahire, Berlin, Gotha ve Paris Kütüphanelerinde mevcuttur²⁹.

1. Eserin Özelliği:

Dımeşk tarihi hakkında yazılmış olan en hacimli eser olmasının yanında, şehir tarihi olarak yazılmış tarih kitaplarının da hemen hemen hacimlilerindedir. Eserin İslâmi ilimler ve insanlık tarihi açısından çok büyük bir öneme haiz olduğu göz ardı edilemez. Eser hadis bilginleri için içerisinde binlerce hadis barındıran bir hazine durumundadır. İbn Asâkir Şam'ın en eski tarihinden, yaşadığı asra kadar tarihini kaydederken insanların her tabakasını içine almış ve hitab etmiştir. Çünkü o, Tarihi'nin insanların hayatını, inançlarını, görüşlerini, dinlerini, siyasî ve içtimâî fikirlerini yansıtan bir ayna olmasını istemiştir.

Dımeşk Tarihi, Hatib el-Bağdâdî'nin "*Târihu Bağdâd*" adlı eserine, takip edilen usûl açısından çok benzer, ancak ondan daha kapsamlıdır. Bu eser hadis toplayan muhaddisler, edebiyatçılar ve hukukçular için bir usûl kaynağı, siyasiler için bir hikmet kaynağı, vaizler için nükte ve letâif kaynağı, hatipler için de altın değerinde ifade kalıplarına sahip bir kaynaktır.

Yine önemli bir özelliği, İbn Asâkir'in tarihçi olmaktan çok hadisçi, hatta asrının muhaddisi olarak tanınmasıdır. Doğal olarak bu özellik esere yansımış ve rivayet ettiği haberleri senedleriyle birlikte vererek, hadis metodunu tarih rivayetçiliğine tesir ettirmiştir.

Eser Emevî tarihi için çok zengin bir kaynak durumundadır. Bu özelliğini Şam'ın o dönem için İslam devletinin başkenti olmasından alır. Ayrıca Endülüs tarihi üzerine araştırma yapanlar için de zengin materyallere sahiptir.

27. Hacı Halife, *Keşfü'z-Zünûn*, I, 294. [İbn Manzûr'un muhtasarı "Muhtasaru Tarih-i Dımeşk li İbn Asâkir" ismiyle Rûhiye en-Nehhâs ve diğr. tarafından yirmi dokuz cilt halinde Dımeşk'te 1984-1988 yılları arasında yayınlanmıştır.]

28. Sehâvi, *el-İ'lân*, 158; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 156.

29. Brockelmann, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî*, 70-71.

Eserin Türk tarihine kaynaklık derecesini ise Zeki Velîdi Togan, "Moğollardan önceki Müslüman Türklerin tarihi için kaynak olacak şehirler ve vilayetler tarihi, vezirler tarihi, içtimaî hayata ait ve hikaye tarzı eserlerden biridir" şeklinde ifade etmiştir³⁰.

2. Eserin Muhteva ve Metodu:

Öncelikle belirtelim ki, Tarihu Medîneti Dîmeşk'in tüm ciltlerini detaylı olarak ele almak ve tarihî değerini ortaya koymak çok detaylı bir çalışmayı gerektirmektedir ve makalemizin hacmini zorlayacaktır. Bu sebeple makalemiz kapsamında, eserin tarihi değerinin ortaya çıkmasında ve İbn Asâkir'in tarihçiliğinin anlaşılmasında önemli hususlar içeren kısımları ele alacağız. Şam'a ait özel bilgi ve bölümlerin, metodik birtakım bilgilerin bulunduğu birinci cildin, bu konuda bizi yeterince aydınlatacak bilgi ve anlatımlara sahip olduğu kanaatindeyiz.

Bu ciltte öncelikle Şam isimlendirmesinin kökeni hakkındaki rivayetleri görmekteyiz. Bu rivayetler arasında Şam'ın Sâm b. Nuh'dan geldiği; Sâm isminin Süryanice'de Şam, İbranice'de Şîm olduğu; İbn Fâris'in İştikâku Esmâ'l-Buldân adlı eserinde el-Yedü's-Şü'mî (sol)'den türetildiği yer almaktadır. Dîmeşk'in ise yine İbn-i Fâris'in eserine göre "Demşeka"dan türediğine ve devenin hızlı yürüyüşünü ifade ettiğine yer verilmiştir. Daha sonraki bölümde ise Dîmeşk'in Nuh tufanı akabinde Harran'dan sonra kurulan ilk şehir olduğu hakkındaki rivayetler bulunmaktadır.

İbn Asâkir "tarih" kelimesinin aslı, faydası, türetilişi ve sebepleri üzerinde durmuştur. Bu konuda kullandığı rivayetlerin genel temasına göre, her şeyin bir vakti vardır. Nitekim Kur'ân'da namaz, oruç, hac gibi ibadetlerin zamanı, kadınların hamilelik ve emzirme süreleri, ticaret ve kira akidleri, mevsimlerin, gece ve gündüzün ayrılması vs. birçok hususta zamana, vakte dolayısıyla tarihe işaret edildiği vurgulanmaktadır. Aynı bir babta ise dünyanın yaratılışına biçilen ömür ve geçmiş ümmetler arasında geçen zamanlar hakkındaki rivayetler verilmektedir.

Eserin bir sonraki babında, tarih belirleme hususunda ashâbın ihtilaflarını konu alan rivayetler üzerinde durulmuştur. Burada söz konusu ihtilaflardan kasıt, Hz. Ömer'in Muhacir ve Ensâr ile bir tarih başlangıcı tespit etmek için düzenlediği toplantıda ortaya çıkan görüş farklılıklarıdır. Bu toplantıdaki görüş farklılıkları Hz. Peygamber'in doğumu, peygamberliğe görevlendirilişi, hicreti ve vefatı tarihleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu kısım Hz. Peygamber'in hicretinin tarih belirlemede başlangıç noktası kabul edildiğini bildiren rivayetler verilerek tamamlanmıştır.

30. A. Zeki Velîdi Togan, *Tarihte Usûl*, İstanbul 1985⁴, 192.

Bir başka babta ise, gün ve ay isimlerinin kökenleri üzerinde durularak, meşhur rivayetler kullanılmıştır. Örneğin gün isimleriyle ilgili olarak İbn Abbas'tan "Allah yeryüzünü birinci ve ikinci gün yarattı (Yevmü'l-Ahad ve Yevmü'l-İsneyn); dağları üçüncü gün yarattı (Yevmü's-Sülesâ) - ki bundan dolayı insanlar bugüne ağır gün anlamında "Yevm Sakîl" dediler. Dördüncü gün ağaçları ve gündüzü yarattı (Yevmü'l-Erbîâ); kuşları, vahşi hayvanları, âfetleri beşinci gün yarattı (Yevmü'l-Hamîs); Cuma günü de insanları yarattı, yedinci gün ise (Yevmü's-Sebt) yaratmayı bıraktı" şeklinde bir rivayet verilmiştir. Burada başka bir amaçla kullanıldığına inandığımız bu rivayet, bildiğimiz gibi Cumartesi gününü kutsal sayan, dinlenme ve ibadete ayıran Yahudi inancını ifade etmektedir.

Bir sonraki babta, hadislerin sıhhatinin doğru olarak tespit ve sahih olan ile zayıfın ayırt edilebilmesi için, herşeyden önce onları rivayet eden kimselerin hal ve meşreplerinin, güvenilir olup olmadıklarının, doğum ve vefat tarihlerinin doğru bir şekilde bilinmesine ihtiyaç olduğu hususundaki rivayetler yer almaktadır.

Çünkü bunların bilinmesiyle râvinin, kendisinden hadis rivayet ettiği şeyhine gerçekten ulaşmış olup olmadığı, onunla teması olup olmadığı ve nihayet ondan hadis işitip işitmediği öğrenildiği gibi, râvinin rivayetinde yalan söyleyip söylemediği, hata yapıp yapmadığı, hatalarının haberin sıhhatini tehlikeye düşürecek derecede büyük olup olmadığı da anlaşılır. İşte bu ihtiyaç gereği hadis ilmi kapsamında başta vefeyat kitapları olmak üzere, hadis ricali ile ilgili kitaplar hazırlanmıştır³¹.

Daha sonraki bablarda ise Şam'ın fazilet ve bereketine, ehlinen kötülüklerin kaldırılması için Hz. Peygamber'in dua ettiğine, burasının dünyanın göbeği (ortası) olduğuna ve mahşer yeri olacağına dair birçok hadis zikredilmektedir. Yine bu konuya ayrılan birçok babta: Hz. İsa'nın kıyametten önce Dimeşk'in doğusuna ineceğine; Dimeşk ehlinin cennette yeşil elbiselerinden tanınacağına; Şam ehlinin kadınları, çocukları, köle ve cariyeleriyle ilelebet Allah'ın yoluna bağlı kalacaklarına; mücadele azimlerine ve üstün savaşçılıklarına; Şam ehlinin rivayette güvenilirliğine ve ilmî gayretlerine; dindarlık ve emanete riayetlerine; Şam ehline sövmenin zulüm olduğuna; Sıffin'de öldürülen Şamlıların mümin olduklarına, küfürle itham edilemeyeceklerine; Şam ehlini zemmeden rivayetlerin de bulunduğu, ancak bunların yalan yanlış olduğuna; İslam beldesi olduğundan önce bölgeye hakim olanlara; kitap ehli Rumların, müşrik Acemlere (İranlılara) galip gelmesiyle (Rûm sûresi: 1-3) müminlerin rahatladığına ve Hz. Peygamber'in ümmetinin Şam'ı fethedeceğine işaret ettiğine dair hadisler, sahabe ve tabiinden bazılarının sözleri ve şiirleri sunulmaktadır.

31. Geniş bilgi için bkz.: Talat Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, Ankara 1993⁴, 151-152.

Burada dikkati çeken husus, özellikle Şam ve ehlinin faziletleri hakkında rivayet edilen hadislerdeki anlatımın oldukça abartılı olmasıdır. Öyle ki Hz. Peygamber'in doğduğu, büyüdüğü, İslam'ı tebliğe başladığı ve bu uğurda hicretine kadar mücadele verdiği, Kâbe'nin bulunduğu şehir Mekke; yine Hz. Peygamber'in ve müslümanların hicret ettikleri Medine gölgede bırakılmıştır. Burada bir kutsallık ve fazilet yarışından bahsetmiyor, zamanla uydurulan hadisler vasıtasıyla oluşturulan sunî fazilet ve üstünlüklere İbn Asâkir'in alet olduğundan bahsediyoruz. Onun bu bablarda hadis diye yer verdiği rivayet yığınlarının, ciddi bir hadis araştırmasından geçmesi gerekir. Çünkü bu rivayet yığınları, Hz. Peygamber'i sanki bu beldenin fethi için yıllar önceden büyük istek duyan, hatta fethi hayaliyle yaşayan, imkanlarına sahip olmak için iştahı kabaran biri olarak lanse etmektedir. Maalesef burada zikredilen rivayetler Şam ve ehlini yüceltiren, bizzat Peygamber'in şahsiyetini rencide edici ve küçültücü ifade ve unsurlar içermektedir.

Eserde Şam'ın faziletinin hadislerle ispat ve vurgulanmasının dışında, bazı âyetlerin delil olarak kullanıldığı müstakil bir bab da yer almaktadır. Bu babta önce "Meryem oğlu İsa'yı da anasıyla bir ayet kıldık ve ikisini bir oturlaklı ve temiz, sulu bir tepeye (yerleştirerek) barındırdık"³² ayeti ele alınmaktadır. Ayette bahsi geçen yerin Filistin-Remle, Dimeşk veya Beytü'l-Makdis olabileceği hakkında tefsirlerde farklı rivayetler sunulmaktadır³³. Ancak İbn Asâkir özellikle Dimeşk hakkında olduğuna işaret eden rivayetlere ağırlık vermiştir. Remle ve Beytü'l-Makdis'ten ise, bu yerlerin âyette geçen yerler olamayacağını bildiren aleyhte rivayetleri kullanmak suretiyle bahsetmiştir.

Yine Tîn sûresindeki isimler üzerinde durularak, buradaki Tîn'in Şam-Dimeşk; Zeytûn'un Filistin-Beytü'l-Makdis; Tûr'i Sinîn'in Cebel-i Musa; Beled-i Emîn'in de Mekke olduğu hakkındaki rivayetlere yer verilmiştir.

Aynı şekilde, "Görmedin mi Rabbin nasıl yaptı. Âd'a, İrem'e (o) Zâtî'l-İmâd'a -ki o beldeler içinde o zamana kadar misli yaratılmamıştı ve vadilerde kayaları kesen Semûd'a ve o kazıkların sahibi Firavun'a?"³⁴ âyetinde kastedilen misli yaratılmamış beldelerin de Dimeşk olduğu belirtilmekte ve bu görüşü destekleyen rivayetler serdedilmektedir.

Tarihu Medîneti Dimeşk'in 2-3 ve 4. ciltleri Hz. Peygamber'in hayatına, döneminde ve daha sonraki zamanlarda Şam tarafına yapılmış olan gazvelere ayrılmıştır. Bu ciltlerde, Dûmetü'l-Cendel, Mûte, Zâtü's-

32. Müminûn: 50.

33. Örneğin bkz.: Taberî, *Câmiu'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, Beyrut 1980, XVIII, 20-21; İbn Kesîr, *Tefsîru Kur'âni'l-Azîm*, İhtisar: Muhammed Ali es-Sabûnî, Beyrut 1981, II, 566.

34. Fecr: 8.

Selase, Tebük, Üsâme ordusunun hazırlanması, Hz. Ebû Bekir'in Şam'ın fethi için gösterdiği gayretler ve bölgedeki askerî başarılar, Ecnâdın zafere, Şam'ın fethi ve tarihi, fetihten sonra ehl-i zimmete koyduğu şartlar, Yermük ve Câbiye vakaları ile ilgili rivayetler yer almaktadır. Daha sonra geçmiş zamanda Dımeşk ile ilgili söylenmiş sözler; Deccal'ın çıkışı, özellikleri ve müslümanların o dönemde nasıl davranacaklarına; Ye'cüc ve Me'cüc'e; Dımeşk mescidine ve onun eşsizliğine; Dımeşk'in son zamanlarda mescidi en çok olan bir şehir olacağına dair rivayetler zikredilmektedir. Bu rivayetlerde yaklaşık dört yüz mescidin isimleri, yerleri ve bilinen özellikleri; fetih sonrası yapılan antlaşmayla zimmîlerin kiliselerine dokunulmadığı belirtilerek on beş kilisenin isimleri ve özelliklerine de yer verilmektedir. Ayrıca içme suyu olarak ve sulamada kullanılan nehirler ve kanallar; hamamlar; bölgenin suyunun tatlılığı, havasının temizliği hakkında hükümdar ve alimlerden nakledilen övgüler içeren rivayetler de bulunmaktadır.

Bu hacimli eserin diğer ciltlerinde ise Dımeşk'e ve civarına gelen nebiler, halifeler, valiler, kadılar, alimler, dil bilimciler, şairler ve râvilerden bahsedilir. Araştırmamızda müracaat ettiğimiz kaynakların hemen tamamı İbn Asâkir'in bu değerli eserinin, Hatib el-Bağdâdî'nin "*Tarihu Bağdad ve Medinetü's-Selam*" adlı on dört ciltlik hacimli eserinin metod açısından geliştirilmiş ve birçok yönleriyle genişletilmiş şekli olduğunda hemfikirdirler.

Eserde hal tercemeleri verilen şahıslar alfabetik olarak sıralanmıştır. Bu şahıslar tekrar baba veya dedelerinin isimlerine göre kendi aralarında aynı usulle sıralanmışlardır. Şahıslar hakkında verilen bilgiler, genel olarak doğum tarihi, nesebi, künyesi, büyüme ortamı, yetiştiği alan, kendinden sonra gelen neslinde önemli şahsiyetler varsa isimleri, Şam tarihindeki önemleri ve vefat tarihleridir. Belirttiğimiz gibi verilen her bir haber için ayrı ayrı sened verilmektedir. Bu üslup H. VI. yüzyılda İbn Asâkir tarafından zirveye ulaştırılmıştır. Ayrıca eser, rical, cerh ve ta'dil ilmi açısından da çok kapsamlıdır. Çünkü bir kişinin hayatından ve rivayetlerinden bahsederken onun zayıflık ve güvenilirliği açıklanmıştır.

İbn Asâkir, her ne kadar Dımeşk'in tarihini yazmışsa da eserin incelenmesinden anlaşılmaktadır ki bu tarih, İslâm kültürü ve özellikle de Arab medeniyeti açısından çok önem arz etmektedir. Edebiyatçıların, hukukçuların, siyasilerin, vaiz ve hatiplerin, coğrafyacıların faydalanacağı eşsiz bir hazine durumundadır.

Eserin müellif tarafından izlenen metodu şu an elimizde mevcut olan baskıdan tahmin ediyoruz ki şekil itibarıyla hayli farklıdır. Çünkü eserin görüntüsü tahkik neticesinde oldukça değişmiştir. Muhakkik'in mukaddime kısmında yaptığı açıklamalardan edindiğimiz intibaya göre eserin metin olarak ortaya koyduğu fayda muhafaza edilmek kaydıyla, ilimle iş-

tiğal edenlerin azami derecede istifadelerini sağlamak arzusuyla çeşitli ekleme ve düzenlemeler yapılmıştır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1- Eserin el yazma nüshaları gözden geçirilmiş, ihtilafli rivayetlerin mesnedleri tesbit edilmeye çalışılmıştır.

2- Özel isimler en doğru şekilde yazılmaya çalışılmıştır.

3- Metindeki, anlaşılamayacağı tahmin edilen kelime ve kavramlar açıklanmıştır.

4- Hadislerin kaynakları verilmeye çalışılmıştır.

5- Metnin anlaşılmasını kolaylaştırmak için gerekli yerlerde nokta, virgöl, soru işareti ve ünlem kullanılmıştır.

6- Şiirlerin kime nisbet edildiği araştırılmıştır.

7- Ayetler tesbit edilmiş ve süslü parantez içerisine alınmıştır.

8- Lisânu'l-Arab, Kâmûsu'l-Muhît ve Tâcu'l-Arus gibi lügatlerden faydalanılarak şiirlerdeki mecazi kelime ve deyimler açıklanmıştır.

9- Asıl metne izah babından yapılan eklemeler köşeli parantez [.....] içerisine alınmıştır.

Bütün bunlar gösteriyor ki, eserin aslında bu uygulamalar yoktur. İşte tahkik suretiyle eserin görüntüsünü değiştiren bu uygulamalar, hiç şüphe yok ki Tarihu Medineti Dımeşk'in ilmi değerinden bir şey eksiltmez. Önemli olan onun bizlere miras olarak intikal eden bilgileridir. Yapılan tahkik çalışması da Şam'ın Tarihi olmakla kalmayıp, İslam kültür ve medeniyet tarihi sayılabilecek bu eserden en iyi şekilde faydalanılmasını sağlamak içindir. Ayrıca muhakkik Ebî Said Ömer b. Ğarâme'nin hazırlayacağını bahsettiği, ayetler, hadisler, özel isimler, İbn Asâkir'in şeyhleri, kudsî hadisler, senedlerdeki rical, şiir ve recezler, dağ, nehir ve vadiler, kavimler, milletler ve kabileler, dinler ve mezhepler, olaylar, savaşlar ve eyyamul arab, hayvanlar ve çeşitli konu indekslerinin eserin kullanımını daha da kolaylaştıracağı şüphesizdir.

3. Eserin Kaynakları:

Öncelikle belirtmek gerekir ki, Tarihu Medineti Dımeşk'in kaynakları siyer ve meğazi, hadis, siyaset, tabakat ve teracim, coğrafya, nesep, genel tarih ve şiir kitaplarıdır. Ancak eserin yeni baskısına bakarak kaynaklarını tespit etmek oldukça zordur. Çünkü eserin, müellifinin kullandığı kaynaklar ve muhakkikin kullandığı kaynaklar olmak üzere iki yönü

vardır. Bunları ancak kaynak olarak dipnotlarda verilen müelliflerin vefat tarihlerine göre çıkarmamız mümkündür. Eserin ayrı bir bibliyografya kısmı olmadığı için dipnotlarda yaptığımız incelemeye göre İbn Asâkir'den önce yaşamış olan başlıca müellifler ve eserleri şunlardır: Hatib el-Bağdâdî (ö.463/1070 M.), *Târîhu Bağdad*, Muttakî (ö.363/975), *Kenzü'l-Ummâl*; İbn İshâk (ö.151/768), *Sîre*; İbn Hişâm (ö.218/833), *Sîretü'n-Nebeviyye*; Vâkıdî (ö.207/822), *Meğâzî*; Buhârî (ö.257/870), *Camiu's-Sahîh*, *Târîhu'l-Kebîr*; Ebu'l-Ferec el-İsbahînî (ö.346/957), *Eğânî*; İbn Abdirabbih (ö.328/939), *el-İkdu'l-Ferîd*; Halife b. Hayyat (ö.240/854), *Tarih*; Taberî (ö.310/922), *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*; İbn Sa'd (ö.230/844), *Tabakâtü'l-Kübrâ*; İbnü'l-Kelbî (ö.205/820), *Cemheretü'n-Neseb*; İbn Hazm (ö.279/892), *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*; Malik b. Enes (ö.179/795), *Muvattâ*; Ahmed b. Hanbel (ö.241/855), *Müsned*; Nesâî (ö.303/915), *Sünen*; İbn Mâce (ö.275/888), *Sünen*; Tirmizî (ö.279/892), *Sünen*; Müberred (ö.285/898), *eş-Şi'r ve's-Şuarâ*; Yakubî (ö.284/897), *Tarih*; Cahşiyârî (ö.331/942), *Kitâbü'l-Vüzerâ ve'l-Küttâb*.

Müellifin zaman itibariyle bu eserleri görüp istifade etmiş olması mümkündür. Ancak tahkik metodu gereği yapılan açıklama ve eklemelere kaynak gösterilmesi sonucu ortaya yeni bir bibliyografya çıkmaktadır. Örneğin İbn Asâkir'in kendinden sonra yaşamış olan Zehebî (ö.748/1347)'nin *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, *Tezkiratü'l-Huffâz*, İbn Hallikan (ö.681/1282)'in *Vefeyâtü'l-A'yân*, Yâkut (ö.626/1229)'un *Mu'cemu'l-Buldân*, *Mu'cemu'l-Üdebâ*, İbn Hacer (ö.852/1448)'in *el-İsâbe*, İbnu'l-Adîm (ö.660/1262), *Zübdetü'l-Haleb min Tarihi Haleb*, İbnü'l-Esîr (ö.630/1232), *Üsdü'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahabe* ve Kalkaşandî (ö.821/1418)'nin *Subhu'l-A'sâ*, Nüveyrî (ö.732/1332)'nin *Nihâyetü'l-Ereb* adlı eserleri. Bu eserler tahkikte en fazla müracaat edilen başlıca kaynaklar olarak gözükmektedir. Biyografik ek bilgiler, anlaşılması zor kelime ve kavramlar, coğrafi isimler bunlara göre çıkarılmıştır.

SONUÇ

İbn Asâkir'in tarih rivayetçiliğine hadis metodunu tesir ettirmiş olduğunu belirtmiştik. Kanaatimize göre, İslam tarihçiliğinin hadis ilminden etkilendiğini ve ilk İslam tarihi ürünleri olan siyer ve meğazî türü eserlerin de muhaddisler tarafından kaleme alındığını göz önünde bulundurursak, İbn Asâkir'in bu eseri, metod açısından İslam tarihçiliğinde bir gerileme işareti ya da bu metodu uygulayan eserlerin son örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Şehir tarihi olarak meşhur olmuş bu eserinde İbn Asâkir'in rivayetlerin senedine ağırlık verdiği, metin tenkidi yapmadığı gözlenmektedir. Özellikle birtakım usûl bilgileri verdiği birinci ciltte, tarih felsefesi ve tenkidine ilişkin açıklamalarda bulunmamış, meramını rivayet yoluyla başkalarına dayanarak dile getirmiştir. Sanki haberlerin sıhhtinin, hakkında ulaşılan senedlerin çoğuyla doğru orantılı olduğunu benimsemiştir.

İşte bu özet gözlemlere dayanarak, hadis ilmi ve alimlerinin ağırlıklı olduğu bir ilmî ortamda yetişen ve yaşayan İbn Asâkir'in gelenekçi bir tarih anlayışına sahip olduğunu söylemek gerekmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- Ahmed Çelebi, *İslâm'da Eğitim-Öğretim Tarihi*, terc. Ali Yardım, İstanbul 1983.
- Bedevî, A. Ahmed, *el-Hayatü'l-Aklyye fî Asrı'l-Hurûb es-Salibiyye bi Mısır ve's-Şam*, Kahire 1972.
- Bozkurt, Nebi, "Dârülhadis", *DİA*, VIII, İstanbul 1993.
- Brockelmann, Carl, *Târihu'l-Edebi'l-Arabî*, çev. Abdulhalim en-Neccar, S. Yakub Bekr, Ramazan Abdüttevâb, I-VI, Kahire 1977.
- , "İbn Asâkir", *İ.A.* (MEB), İstanbul 1950.
- Elisseff N., "Dımashk", "İbn Asakır", *The Encyclopaedia of Islam*, New Edition, Leiden 1983-86.
- Gibb, Hamilton R.A., "Tarih", *İ.A.*, XI, İstanbul 1970.
- Günaltay, M. Şemseddin, *İslâm Tarihinin Kaynakları*, İstanbul 1991.
- Hacı Halife, Katib Çelebi (1609-1657), *Kesfü'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, I-II, İstanbul 1971².
- Hartmann N., "Şam", *İ.A.*, İstanbul 1970.
- Hizmetli, Sabri, *İslâm Tarihçiliği Üzerine*, Ankara 1991.
- İbnü'l-Cevzî, Cemaleddin Ebi'l-Ferec Abdurrahman b. Ali (ö. 597/1200), *el-Muntazam fî Tevârihi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, thk. Süheyl Zekkar, I-XIII, Beyrut 1995.
- İbn Hallikan, Ebu'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed b. Ebi Bekr (ö.681/1282), *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâü Ebnâi'z-Zemân*, thk. Muhammed Muhiddin Abdulhamid, I-VI, Kahire 1948.
- İbnü'l-İmâd, Ebu'l-Felâh Abdulhayy el-Hanbelî (ö. 1089/1678), *Şezerâtü'z-Zehab fî Ahbâri men Zeheb*, I-VIII, Kahire 1351/1932.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail (ö. 774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XIV, Beyrut 1977.
- , *Tefsîru Kur'âni'l-Azîm*, ihtisar. Muhammed Ali es-Sabûnî, I-III, Beyrut 1981.
- Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemu'l-Müellifîn*, I-XV, Beyrut ?.
- es-Salih Subhi, *Hadis İlimleri ve Hadis İslahları*, terc. M. Yaşar Kandemir, Ankara 1986⁴.
- es-Sehâvi, Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman (902/1499), *el-İ'lân bi't-Tevbîh limen Zemme't-Târih*, thk. M. Osman el-Huş, I, Kahire 1989.
- es-Subkî, Tacuddin Ebi Nasr Abdulvehhâb İbn Takıyyuddin (ö.771-1370), *Tabakâtü's-Şâfiyye*, I-VI, Mısır 1324-1325.

es-Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman (ö. 911/1505), *Tabakâtü'l-Huffâz*, thk. Ali Muhammed Ömer, I, Kahîre 1973.

Taberî, Ebî Cafer Muhammed b. Cerîr (ö.310/922), *Câmiu'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, I-XXX, Beyrut 1980.

Taşköprüzâde, Ahmed Efendi, *Mevzûâtü'l-Ulûm*, mütercim. Kemaleddin Efendi, I-II, Dersaadet 1313¹.

Togan, A. Zeki Velîdi, *Tarihte Usûl*, İstanbul 1985⁴.

Yâkut Şihabüddin Yakub b. Abdullah el-Hamevî (ö. 626/1228), *Mu'cemu'l-Üdebâ*, I-XX, Mısır 1936).

-----, *İrşâdü'l-Erîb fi Ma'rifeti'l-Edîb*, tsh. D.S. Margolhout, I-VII, Mısır 1923².

ez-Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (ö. 748/1374), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I-XXIII, Beyrut 1985.

-----, *Tezkiratü'l-Huffâz*, I-IV, Beyrut 1955-58.